

НАСТАВА МОДЕРНЕ ИСТОРИЈЕ ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ
Д о д а т н и   н а с т а в н и   м а т е р и ј а л и

ИСТОРИЈСКА ЧИТАНКА 2
**Нације и државе
у југоисточној Европи**

МОДЕРНА ИСТОРИЈА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ
Алтернативни наставни материјал

Нације и државе у југоисточној Европи

Издавачи: Дан Граф д.о.о, Београд и Центар за демократију и помирење у југоисточној Европи, Солун

За издаваче: Душан Митровић и Ненад Шебек
Наслов оригинала: Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials, Nations and States in Southeast Europe, Thessaloniki 2009
Превод са енглеског: група преводаилаца
Консултант: Биљана Ступар
Припрема за штампу и штампа: Цицерио, Београд
Тираж: 1000 примерака

Ово издање финансира је ЕУ

The European Union's Instrument for
Pre-accession Assistance (IPA).

Ставови у овој публикацији су искључива одговорност аутора и ни на који начин не изражавају став Европске уније нити издавача.
The contents of this publication are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or the publishers.

За CDRSEE:

Председник Управног одбора CDRSEE: др Ерхард Бусек
Известилац Управног одбора CDRSEE за пројекат Настава модерне историје југоисточне Европе: Коста Карас
Извршни директор CDRSEE: Ненад Шебек
Директор програма: Корина Ноак-Аетопулос
Пројектни тим: Андонис Хадзијанакис, Џени Деметриу, Сузан Надо Бустаманте и Звездана Ковач

THE PUBLICATIONS AND TEACHER TRAINING ACTIVITIES OF THE JOINT HISTORY PROJECT HAVE BEEN MADE POSSIBLE THROUGH THE KIND FINANCIAL BACKING OF THE FOLLOWING:

Copyright: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE)
Krispou 9, Ano Poli, 54634 Thessaloniki, Greece
Tel.: +30 2310 960820-1; Fax: +30 2310 960822
e-mail: info@cdrsee.org, web: www.cdrsee.org

ISBN: 978-86-83517-65-7

НАСТАВА МОДЕРНЕ ИСТОРИЈЕ ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ
Д о д а т н и н а с т а в н и м а т е р и ј а л и

ИСТОРИЈСКА ЧИТАНКА 2

Нације и државе у југоисточној Европи

Уредница: МИРЕЛА-ЛУМИНИЦА МУРГЕСКУ

Уредница серије: КРИСТИНА КУЛУРИ

Уредница издања на српском језику: ДУБРАВКА СТОЈАНОВИЋ

ТРЕЋЕ ИЗДАЊЕ

DAI GRAF

Београд 2012

Садржај

Увод	13
Хронологија	17
<i>Мапа 1: Приказ новонасталих балканских држава 1804–1862</i>	25
Прво поглавље: Стварање националних држава: циљеви и успеси	27
I-1. Однос Грчке и Европе, према писању Јосифа Месиодакса (1761)	28
I-2. Историјски темељи бугарске нације, по речима Пајсија Хиландарца (1762)	29
I-3. Евгеније Вулгарис се залаже за грчку државу (око 1770)	29
I-4. Конвенција коју су црногорски представници упутили аустријској царици Марији Терезији у Беч 1779. године	30
I-5. Димитрије Катарцис објашњава зашто су Грци нација иако немају државу (1783)	30
I-6. Румунска петиција за националну једнакост у Трансилванији – <i>Supplex Libellus Valachorum</i> (1791)	31
I-7. Турски документ о Француској револуцији (1798)	32
I-8. Утицај Француске револуције на учене људе југоисточне Европе – <i>Ратна песма</i> Адамантиоса Кораиса (1800)	32
I-9. Манифест Александра Ипсилантија, <i>Борба за веру и отаџбину</i> (1821)	33
I-10. Конзервативни захтеви босанских спахија (1826)	33
I-11. Хатишериф од Гилхане	34
I-12. Јон Кодру-Драгушану о националној држави (1844)	35
I-13. План Илије Гарашанина за стварање српско-словенског царства – <i>Начертаније</i> (1844)	35
I-14. Национални захтеви у револуцијама 1848. А. Словеначки захтеви Б. <i>Захтјевања народа</i> , усвојено на великој народној скупштини у Загребу В. Национална петиција коју је прихватила румунска народна скупштина у Блажу, Трансилванија	36
I-15. Митрополит Петар II Петровић Његош подржава југословенство (Цетиње, 12. март 1850)	38
I-16. Незадовољство босанских хришћана под турском влашћу, из пера фрањевачког фратра Фране Јукића (1850)	38
I-17. Османски царски декрет којим се проглашава једнакост међу поданицима, без обзира на веру (1856)	38
I-18. Нека мишљења о плану за оснивање двојне бугарско-турске државе (1867) А. Представка Централног тајног бугарског комитета султану Абдулазизу Б. Реакција Фуад-паше, према мемоарима Христе Стамболског	40
I-19. Пројекат уједињења Бугара и Срба у јужнословенско царство под влашћу српског кнеза Михаила Обреновића (1867)	41
I-20. Руски извештај о плановима за заједничку руско-бугарску државу (1867)	42
I-21. О односу политичке слободе и нације у XIX веку – уреднички коментар Љубена Каравелова у листу <i>Свобода</i> (новембар 1869)	42
Сл. 1. Словенија: Табори (1869)	43

I-22. Ферман којим је основана Бугарска егзархија (1870)	43
I-23. Резултати испитивања о припадности цркви у Скопској и Охридској епископији (1874)	44
I-24. Христо Ботев: Зашто Бугари треба да се боре за национално ослобођење (1875)	44
I-25. Политички програм Централног бугарског добротворног друштва (Букурешт, новембар 1876)	44
I-26. Албанска песма написана у време Берлинског конгреса (1878)	45
I-27. Берлински мировни уговор (1878)	45
<i>Мала 2: Балканске државе после Берлинског конгреса, јул 1878.</i>	48
Сл. 2. Грчка између Турске и Европе. Карикатура из листа <i>Aristophanes</i> (1882)	49
I-28. Зашто Албанци желе засебну албанску државу (1886)	50
I-29. Сећања Ивана Хаџи-Николова на разговоре из 1892. године, који су довели до стварања ВМРО (1893)	50
I-30. Декларација којом ВМРО обавештава велике силе о одлуци да започне оружани устанак (1903)	51
I-31. Политичко решење македонског питања мора се тражити у оквиру Османског царства. Став Крсте Мисиркова (1903)	51
I-32. План Аурела Ц. Поповиција за претварање Аустроугарског царства у федералну државу под именом „Сједињене Државе Велике Аустрије“ (1906)	52
I-33. Британски амбасадор у Османском царству пише о покушајима Албанаца да добију властиту националну државу (1912)	54
Сл. 3. <i>Проглашење албанске независности у Валони</i> (1912) – гравура из тог периода	54
I-34. Говор Кемал-паше у Дамаску о односу Турака и Арапа (1913)	55
I-35. Пројекат Димитрија Чуповског за стварање савезне балканске демократске републике (Санкт Петербург 1917)	55
I-36. Крфска декларација (1917) о принципима уједињења Срба, Хрвата и Словенаца	56
I-37. Проглас Југословенима црногорског краља Николе 20. октобра 1918.	57
I-38. Четрнаест тачака из говора америчког председника Вудроа Вилсона (1918) – одредбе које се тичу југоисточне Европе	57
I-39. Резолуција националне скупштине у Алба Јулији, одлука о уједињењу Трансилваније са Румунијом (1918)	58
I-40. Говор Јулију Манијау у румунској народној скупштини у Алба Јулији (1918)	59
<i>Мала 3: Југоисточна Европа после Конференције мира у Паризу и уговора у Лозани, 1923.</i>	61
I-41. Предлог да се створи македонска држава са кантоналном организацијом по узору на Швајцарску (1919)	62
I-42. Циришки споразум Грчке и Турске о Кипру (1959)	62
I-43. Фрањо Туђман се залаже за то да свака нација има право на властиту државу (1982)	64
I-44. Декларација о независности Косова А. Одлука Скупштине Косова Б. Одлука Народне скупштине Републике Србије	64
<i>Мала 4: Европа после I светског рата</i>	67

Друго поглавље: Уређење националне државе	68
IIa. Општи аспекти државне организације	68
II-1. Нацрт устава из пера Риге од Фере (1797)	68
II-2. Говор Боже Грујевића на првом заседању Правитељствујушчег совјета (1805)	69
II-3. Писмо Вука Караџића кнезу Милошу Обреновићу (1832)	70
II-4. Српски устав из 1835. године – структура власти	71
II-5. Румунски устав из 1866. године – опште одредбе	71
II-6. Прокламација књаза Николе Херцеговцима јуна 1876. године	72
II-7. Британски амбасадор у Истанбулу о ставу Турака према уставу (1876)	72
II-8. Турски устав из 1876. године	73
II-9. Престона беседа књаза Николе поводом проглашења устава Црне Горе (1905)	74
II-10. Младотурска прокламација (1908)	75
Табела 1: Устави земаља југоисточне Европе	76
Табела 2: Увођење општег права гласа у земљама југоисточне Европе	76
Сл. 4. Трг устава у Атине (1863)	77
IIб. Грађанско друштво	77
II-11. Дефиниција држављана у грчком Уставу из Епидауруса (1882)	77
II-12. Дефиниција држављана у грчком Уставу из Трезена (1827)	78
II-13. Дефиниција држављана у српском Уставу из 1835. године	78
II-14. Законик Данила I, кнеза Црне Горе и Брда	79
II-15. Редефинисање категорије држављана у члану 7. румунског Устава (1879)	79
II-16. Споразум о мањинама који су потписале савезничке и придружене државе и Румунија (1919)	80
II-17. Редефинисање категорије држављана у румунском Уставу из 1923.	81
IIв. Нација и црква	82
II-18. Цариградска васељенска патријаршија осуђује обичај да се деци уместо хришћанских дају старогрчка имена (1819)	82
II-19. Нека мишљења о аутономији грчке цркве у односу на Цариградску васељенску патријаршију (1833)	83
А. Теоклет Фармакидес, присталица аутономије	
Б. Константин Економос, противник аутономије	
II-20. Декрет о успостављању власти синода у Румунској православној цркви (1864)	83
II-21. Коментар француског новинара Шарла Иријартеа на ставове православних и католичких свештеника о односу између вере и нације у Босни (1875–1876)	84
II-22. Бугарски устав из 1879. о положају Бугарске православне цркве	84
II-23. Мишљење Николе Пашића о односу српског народа и православне цркве (1890)	85
II-24. Источно-православна религија као државна религија у Црној Гори	85
II-24а. Одредбе о вјероисповијести из Устава Књажевине Црне Горе 1905.	85
IIг. Инфраструктура националне државе	86
II-25. Значај развоја заната за малу нацију – пример Грчке (1841)	86

Сл. 5. Повезаност државне привреде са представама о нацији – прва новчаница од 500 драхми коју је издала Национална банка Грчке (1841)	86
II-26. Улога железнице у јачању националне државе – пример Румуније (1879)	86
II-27. Мишљење бугарског кнеза Александра Батенберга (1879–1886) о значају железнице (1879–1881)	87
II-28. Опис бугарске железнице крајем XIX века	87
II-29. Бугарски закон о мерама (1889)	87
Сл. 6. Нове технологије и национални симболи – реклама за шиваће машине (Грчка, крај XIX века)	88
IIд. Стварање нације	89
II-30. Запостављање хрватског језика, опаске Ивана Кукуљевића (1843)	89
II-31. Значај језика за идентификацију с нацијом – мишљење Словенаца (1861)	89
II-32. О значају језика за идентитет Румуна, из пера Титу Мајорескуа (1866)	90
II-33. Петиција хрватског Сабора Фрањи Јосифу за оснивање Јужнословенске академије наука и уметности (1867)	90
Сл. 7. Национално позориште у Букурешту – разгледница (крај XIX века)	90
II-34. Значај језика и књижевности у развоју нација – извод из статута Друштва за објављивање дела албанске књижевности (1879)	91
II-35. Писмо македонских студената у Санкт Петербургу о македонском књижевном језику (1902)	91
II-36. Планови да се побуде национална осећања Румуна у Трансилванији – писмо др Драгескуа упућено Емилији Рацију (1874)	91
II-37. План за консолидовање албанског националног покрета – писмо новинара Фаика Конице барону Голуховском (Брисел, 1897)	92
II-38. Упутства за предавање историје у Грчкој (1881)	93
Сл. 8. Деца одевена у историјске ношње (Грчка, око 1875)	93
II-39. Покушај да Румунија добије свој национални спорт (1898)	93
Сл. 9. Диплома учесника у спортском такмичењу средњошколаца у организацији листа „Gazet Sporturilor“ (Румунија између два рата)	94
II-40. Из Расписа Министарства просвјете и црквених дјела Црне Горе 1908. године	94
II-41. Албански краљ Зогу I о значају војне обавезе за стварање нације (1928)	94
Сл. 10. Румунски дечачић одевен као војник (1916)	95
II-42. Циљ образовања у Турској, према схватању Зије Гокалпа (1914)	95
II-43. Противници критикују Ататуркову политику по питању историје и језика (приватни дневник, 1932. година)	95
II-44. Махмуд Есад Бозкурт о националистичкој суштини „Ататуркове револуције“	96
Треће поглавље: Националне идеологије	97
IIIа. Шта је нација?	97
III-1. Права и обавезе румунске нације, по схватању песника и политичара Димитрија Болинтинануа (1869)	97
III-2. Објашњење шта је народ према једном српском уџбенику (1870)	98

III-3. Одређење нације по Зији Гокалпу (1923)	99
III-4. Поимање нације код Мустафе Кемал-паше	99
А. Значај религије током рата (1920)	
Б. Култура (1922)	
В. Јединство (1924)	
Г. Уопштавање и поједностављивање (1929)	
IIIб. Самоодређење	100
III-5. Бити Бугарин – Песма <i>Бугарин сам</i> , Ивана Вазова (1917)	100
III-6. Бити Албанац – мишљење Пашка Васе (1879)	100
Сл. 11. Нација у сликама – словеначка разгледница (почетак XX века)	101
Сл. 12. Нација у сликама – румунска разгледница (почетак XX века)	101
III-7. Бити Турчин – мишљење др Ризе Нура (1932)	101
III-8. Бити Словенац – Димитрије Рупел о нарави Словенаца (1987)	102
III-9. Сећања Георга Јонеску-Гиона (1889) – румунски сељаци се не поистовећују са својом нацијом	102
III-10. Доживљај Х. Н. Бреилсфорда (1905) – у Македонији се не поистовећују са својом нацијом	103
Сл. 13. Босанскохерцеговачки павиљон на Међународној изложби у Паризу (1900)	103
IIIв. Национална знамења	104
III-11. Рига од Фере – предлог заставе и знамења Грчке (1797)	104
Сл. 14. Застава грчког острва Псаре током Рата за независност, на којој стоји паролa „Слобода или смрт“, крст и симболи тајног друштва „Филики етерија“	105
Сл. 15. Румунска застава букурештанске градске гарде за натписом „Снага извире из јединства“ (1867)	105
Сл. 16. Застава и грб Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца / Краљевине Југославије (од 1929)	106
III-12. Значај албанске заставе, говор епископа Фан Стилијан Нолија на погребу Фаика Конице (1942)	106
Сл. 17. Данашње заставе земаља југоисточне Европе	107
III-13. Химне	107
А. Грчка химна (1823)	
Б. Хрватска химна (1835)	
В. Албанска химна (1912)	
Сл. 18. Историјат државног грба Бугарске од 1741. године до данас	109
Сл. 19. Српски грб према нацрту Павла Ритера Витезовића (1701)	109
Сл. 20. Грб Краљевине Србије (осамдесете године XIX века)	109
Сл. 21. Грб Краљевине Црне Горе, 1905.	110
Сл. 22. <i>Монархија и држава</i> – румунска разгледница са ликом краља Карола I (1866-1914)	110
III-14. Покушај да се у Грчкој уведе народна ношња (1843)	110
Сл. 23. Српска сељанка у традиционалној ношњи (1865)	110
Табела 3: <i>Државни празници у садашњим државама југоисточне Европе</i>	111
IIIг. Национална митологија	112
Сл. 24. Сликвно представљање нације	112

А. Слободна Бугарска – литографија Георги Данчова (1879)	
Б. Француске разгледнице на којима су представљене Србија и Црна Гора	
III-15. Историјски корени македонске нације – Ђорџи Пулевски, <i>За Македонце</i> (1879)	113
Сл. 25. Хероји историје као савремени узори	114
А. Леонида, краљ у древној Спарти, поручује Персијанцима да се неће предати: „Μολὼν λαβέ“ („Дођите и сами узмите“), слика из грчког уџбеника (1901)	
Б. Погибија Васе Чарапића приликом освајања београдске тврђаве 1806. – слика Анастаса Јовановића (1817-1899)	
III-16. Сећање др Ризе Нура о утицају народних прича о јунацима	114
Сл. 26. Символичко представљање политичких догађаја	115
А. Црногорски устанак – слика Ђуре Јакшића (1832-1878)	
Б. Уједињена Бугарска – слика Николаја Павловича (1885)	
III-17. Румунски закон о очувању успомене на народну хероину Екатерину Теодороију (1921)	116
Сл. 27. Румунски плакат поводом 70 година од оснивања модерне државе (1929)	117
Сл. 28. Хрватска поштанска марка са ликом славног кошаркаша Дражена Петровића (1994)	117
III-18. Савремени историчар о историји албанског грба (2000)	118
Четврто поглавље: Сукоб националистичких идеологија	119
IVа. Идеологије које су допринеле изазивању сукоба	119
IV-1. Националне предрасуде према Немцима у Хрватској (1866)	119
IV-2. Зашто је др Риза Нур одбио да се ожени странкињом (1910)	120
IV-3. Неки погледи на грчку „мегале идеја“ (<i>идеја велике Грчке</i>) – разговор професора Николаоса Сариполоса и краља Ђорџа I (1877)	120
IV-4. Историчар Александру Д. Ксенопол о румунском националном простору (1888)	120
IV-5. Националне поделе у турском парламенту (1908–1914)	121
IV-6. Прогласи антиколонијалне борбе кипарских Грка (1955)	121
IVб. Конкретни сукоби	123
IV-7. Стјепан Радић, <i>Хоћемо нашу хрватску домовину унутар југословенске заједнице</i> (1918)	123
IV-8. Проглас Срба, Хрвата и Муслимана из Босне (1943)	123
IV-8а. Одлука Велике народне скупштине (Подгоричке скупштине), 13. новембар 1918.	124
IV-8б. Из експозеа црногорског делегата Анта Гвозденовића пред Врховним вијећем, Конференција мира у Паризу 5. III 1919. године	124
IV-9. Декларација Првог заседања Антифашистичког већа народног ослобођења Македоније (1944)	124
IV-10. Тешкоће антиколонијалне борбе на Кипру 1955–1959, анализа Георгија Гриваса, вође ЕОКА (Дигенис)	125
Сл. 29. Апел Кипра Уједињеним нацијама (средина XX века)	125
IV-11. Перспективе левичарске партије кипарских Грка (АКЕЛ) (1955)	126

IV-12. Кипарски Турци против ЕОКА, 1960.	126
IV-13. Циљеви „хрватског прољећа“, како их се сећа писац Владо Готовац	128
IV-14. Меморандум Српске академије наука и уметности (САНУ), 1986.	128
IV-15. Став Словенаца о питању језика у комунистичкој Југославији 1987.	130
IV-16. Мајска декларација Словеначког демократског савеза (1989)	131
IV-17. Фудбал и национализам – сећање једног хрватског навијача о путовању на утакмицу Партизан – Динамо (1989)	131
IV-18. Спиратељица Дубравка Угрешић осуђује поделе и ратове деведесетих	132
IV-19. Однос хрватског и српског језика – мишљење хрватског лингвисте Стјепана Бабића (2003)	133
IV-20. Реакција на приказивање српског филма са хрватским титловима (1999)	133
IV-21. Распопућени идентитет једне младе Хрватице	134
IVв. Превазилажење национализма	134
IV-22. Мирко Ковач о национализму 2011. године	134
IV-23. Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини (1995)	135
IV-24. Споразум Мађарске и Румуније о разумевању, сарадњи и добросуседским односима (1996)	136
IV-25. Изјашњавање Румуна и Мађара о међусобним односима у подручјима с мешовитим становништвом (2001)	137
IV-26. Оквирни Охридски споразум којим је окончан оружани сукоб у Македонији (2001)	137
IV-27. Спорт као начин да се превазиђе национализам. Кипарски Грци навијају за локални тим кипарских Турака (2003)	138
IV-28. Два мишљења о брисању „зелене линије“ која дели грчки од турског дела Кипра (23. април 2003)	138
А. Мишљење Никоса Анастасијуа, постављено на интернету	
Б. Турски учитељ из Фамагусте описује посету породици кипарских Грка (2003)	
Сл. 30. Линија раздвајања („зелена линија“) у Никозији (2003)	139
Библиографија	140

Модерну Европу, као и знатни део неевропског света, чине нације. Од XIX века, националистичке идеологије су толико снажне да усмеравају делање великих група људи и утичу на функционисање држава. У том погледу југоисточна Европа није изузетак. На том подручју је током XIX века настало пет националних држава. Неке су биле нове, створене на територији која је претходно била под турском влашћу – то су Србија (где је борба за слободу почела 1804. године, државност постепено стицана од 1815. до 1830. године, а формална независност извојевана 1878), Грчка (где је ослободилачка борба почела 1821, а независност стечена 1830) и Бугарска (где је до устанка против Турака дошло 1876. године, држава проглашена 1878, а независност 1908). Друге су настале од вазалских хришћанских кнежевина у оквиру Османског царства – Румунија (формирана уједињењем Влашке и Молдавије 1859, независност стекла 1877/1878) и Црна Гора (аутономна територија на чијем је челу од XVIII века владика, а која 1852. постаје наследна кнежевина, а независност стиче 1878). Почетком XX века су настале још две националне државе: Албанија 1912/1913, после балканских ратова, и Турска, распадом Османског царства после Првог светског рата (од 1919. године постоји национална влада, али је Република Турска званично проглашена 1923. године). Британска колонија Кипар је независна држава од 1960. године, а када се распала Југославија, 1991. године, настало је неколико нових држава: Словенија, Хрватска, БЈР Македонија и Босна и Херцеговина. Србија и Црна Гора 1992. формирале су Савезну Републику Југославију, која је 2002. године редефинисана и променила назив у Србија и Црна Гора. Од 2006. Србија и Црна Гора су независне државе.

Наравно, националне државе нису биле ни раније, као што нису ни сад једини тип државе у југоисточној Европи. Постојале су и вишенационалне државе и други видови мултиетничких држава, а многе нације дуго нису имале сопствену државу. Ипак, историју тог подручја обликовао је сложени однос између нације и државе, а националне државе су постале једно од основних обележја југоисточне Европе. Упркос чињеници да су те државе релативно младе у поређењу с другим европским државама као што су Француска, Шпанија и Британија (мада су, и то треба поменути, Србија и Грчка формиране као националне државе пре Италије или Немачке), њихова нестабилност и непрестани сукоби на националној основи од кључног су значаја за целокупни историјски развој југоисточне Европе током последња два века.

Већина становника југоисточне Европе сматра да је етнички дефинисана национална држава „нормалан“ облик државне организације. Људи с тог подручја су научени да се поистовећују са „својом“ нацијом и да се боре за успостављање и одбрану националне државе. Државе југоисточне Европе су настале врло касно, те су стога историчари и политичари покушавали да оснаже свој легитимитет, доказујући да постоји непрекинут континуитет између савремене државе и античке и/или средњовековне државе и да на тај начин, у идеолошком надметању са нацијама које су стварни или потенцијални ривали, докажу да су „старији“, то јест, да су „били први...“. У том контексту историја сваког народа често је приказивана као борба за националне идеале, борба са циљем да се створи национална држава; сви историјски догађаји и процеси, као и све историјске личности, процењивани су с обзиром на допринос који су дали остварењу националног идеала. Искривљене историј-

ске повести су коришћене за јачање националног јединства и подстицање модернизације друштва. Историјат модернизације пун је значајних успеха и катастрофалних промашаја, и националне државе југоисточне Европе морају преузети одговорност за све ставке у историјском билансу. Ипак, евидентно је да је историја и злоупотребљавана како би се народ окренуо против разних унутрашњих и/или спољашњих непријатеља, били они стварни или измишљени. Скорашњи догађаји у бившој Југославији показују да је таква политичка злоупотреба историје допринела избијању рата и распиривању мржње међу појединим нацијама и етничким групама.

Проучавање национализма је у последње време далеко одмакло. Историчари и социолози истражују структурне компоненте националне државе и њихов историјски развој. Формулисано је неколико теорија о природи нације и национализма: од теорија које нације узимају као дате и непроменљиве целине па све до конструктивистичких теорија које тврде да су нације само менталне, тек недавно „змишљене“ конструкције. Иако се и даље воде жучне расправе, све више стручњака се слаже с тврдњом да „нације“ и национални идентитети нису „вечни ентитети“, већ историјски променљиви феномени, везани за одређене историјске околности, феномени који током времена еволуирају, које одликује дисконтинуитет и који се у датом тренутку могу конструисати, деконструисати и реконструисати. Модерне националистичке идеологије често посежу за древним етничким осећањима и симболима и дају им ново значење, комбинују их са новим елементима и све то смештају у нове менталне и идеолошке склопове. У том погледу модерне нације су заиста, као што је то рекао Бенедикт Андерсон, „измишљене заједнице“ (но, немојте испустити из вида да реч измишљене овде не значи фиктивне). То, међутим, није специфичност југоисточне Европе, већ обележје читавог модерног света.

Саглашавајући се у начелу са тезом да су модерне нације „створене“, историчари су до многих нових сазнања дошли расправљајући о општим формама и посебним елементима који су утицали на поједине националне државе. У поређењу с другим деловима Европе, националне државе југоисточне Европе настале су релативно касно. Дуготрајне и тешке ослободилачке борбе вођене су или против постојећих вишенационалних царстава, или пак против ривалских националних држава. Стога се може рећи да су неки облици национализма претходили стварању националних држава. Ипак, те хронолошки старије националне вредности нису биле довољне за успешно функционисање новијих држава, па су се нове политичке и културне елите трудиле да грађанима наметну „националистичке вредности“. Покушај да се под капом државе изгради нација такође није специфичност југоисточне Европе. Напротив, у неким деловима западне Европе је још раније вођена таква, па чак и окрутнија политика. Чувена књига Еугена Вебера *Како су сељаци постали Французи* показује да је у Француској већина сеоског становништва почела себе да посматра кроз националну призму тек током XIX века, и то под утицајем основног образовања, обавезе служења у војсци и модерних средстава комуникације.

Нема сумње у то да је однос између нације и вере изузетно сложен. За велики број становника југоисточне Европе верска припадност је била и остала питање од кључног значаја – такав је случај, на пример, са православљем код Грка и Срба, или католичанством код Хрвата; за друге, рецимо Албанце, религија је мање значајна, а нација без неких тешкоћа окупља људе различитих вероисповести. У овој историјског читанци додатно су осветљени и други специфични проблеми, као што је однос између нације и језичког идентитета.

Основни циљ овог приручника јесте да наставницима и ученицима понуди историјска сведочанства која им могу помоћи да боље разумеју природу сложеног односа између нација и држава у југоисточној Европи. Да би по обиму остао у разумним оквирима и могао да по-

служи наставницима, ученицима и научницима, морали смо да издвојимо неке приоритете. Одлучили смо да се усредсредимо на настанак националних држава, на питања стварања нације, на националне идеологије и неке сукобе које је национализам подстакао. Такав избор одредио је и хронолошке границе у трагању за релевантним изворима. У центру пажње је XIX век, али је додато и неколико историјских извора о просвећености пре 1800. године и одјецима Француске револуције у југоисточној Европи, јер је то допринело размаху националних покрета на том подручју. Такође смо укључили и један број историјских извора из XX века са циљем да документујемо размах нових националних држава, нове обрте у односима између нација и држава, утицај национализма на ток неких сукоба, али и понешто од онога што сведочи о тежњи ка превладавању национализма. При том смо се трудили да не понудимо материјал који се већ може наћи у другим историјским читанкама које се објављују о оквиру овог пројекта и које се темељно и детаљно баве балканским ратовима и Другим светским ратом. Обрађујући период после Другог светског рата, пажњу смо усмерили превасходно на бившу Југославију и сукобе који су током деведесетих довели до појаве нових националних држава. Свесни смо чињенице да су неки аспекти национализма у XX веку остали занемарени, или чак непоменути. Од онога што уопште није поменуто, најзначајнија је кулминација националних идеологија и политике дискриминације у међуратном периоду, као и специфични видови југословенског, албанског, румунског и бугарског национал-комунизма. Наиме, сложеност тих тема захтева укључивање великог броја додатних извора; ако се узме у обзир да је приручник у овом облику преобиман у поређењу са остала три из овог пројекта, поменуте теме морали смо оставити за неки други посебан подухват.

Надамо се да ће историјски материјал из земаља југоисточне Европе испунити празнину у знању које народи овог региона имају једни о другима. У ствари, већина становника југоисточне Европе о сопственој нацији и „главним“ нацијама (западног) света зна много више него о својим суседима које или запоставља или пак о њима има само једностране представе. Желели смо да материјали који чине овај приручник подстакну професоре и ђаке да историју своје земље упореде са историјом других земаља југоисточне Европе, да пронађу заједничке елементе, као и оне који су специфични за неке земље или историјске периоде, и да проникну у сложеност историјских промена. Наравно, нисмо могли да представимо градиво из свих земаља у вези са свим аспектима односа између нација и држава током последња два века. Морали смо направити неки избор, делом условљени расположивим релевантним изворима, а делом тежњом да се успостави равнотежа и да у материјалима све нације овог подручја нађу своје место. Упркос уложеном труду, морамо се помирити са чињеницом да би неки читаоци овог нашег приручника били склони да направе другачији избор текстова – но, уколико је тако, значи да је приручник постигао један од својих циљева, а то је да подстакне професоре, ученике и професионалне историчаре да још једном, изнова размотре сложене историјске односе нација и држава на подручју југоисточне Европе.

Уверени смо да ће уравнотежен приступ историји националних држава у југоисточној Европи, заснован на сведочанствима, помоћи млађим генерацијама да буду толерантне према другим нацијама и етничким групама, и да с више отворености посматрају савремене догађаје. На њима је, као и на нама, да одлуке доносимо на темељу познавања ствари, и да се прилагодимо изазовима историјских процеса који су тек у повоју, а који већ одређују нове односе између појединаца, заједница, националних држава и наднационалних организација и институција.

Хронологија

1762.	Пајсије Хиландарац пише историју Словена и Бугара у којој позива на национално освешћење
1768–1774.	Руско-турски рат; Грци подижу устанак уз подршку Русије (1770–1774)
1796.	Црногорска војска, предвођена митрополитом Петром I Петровићем, победила османску војску, предвођену Махмут-пашом Бушатлијом у биткама на Мартинићима. Османско царство одустаје од покушаја да контролише Црну Гору, али је сматра делом своје територије.
1797.	Рига од Фере пише устав „хеленске републике“ Француска осваја Венецију; Француска и Хабзбурговци између себе деле територију Венеције на основу споразума у Кампо Формију; Хабзбурговци добијају Далмацију, а Француска острва у Јонском мору (којима влада до 1799)
1800–1807.	„Јонска република“, вазалска држава Османског царства; под британском окупацијом до 1807, а потом добија статус британског протектората све до 1864.
1804–1813.	Срби под вођством Карађорђа подижу Први српски устанак, који Турци убрзо гуше
1808.	У Београду основана Велика школа. Реорганизована је 1838, а од 1905. носи назив Београдски универзитет
1805–1813.	Велики делови Далмације, Хрватске и Словеније потпадају под Наполеонову власт (илирске покрајине); после Наполеоновог пораза, те територије поново постају аустријске покрајине
1806–1812.	Руско-турски рат; на основу мировног споразума потписаног у Букурешту, источна Молдавија (Бесарабија) припојена Русији
1814.	У Одеси се оснива тајно друштво „Филики етерија“ (Друштво пријатеља) чији је циљ ослобођење Грчке од турске власти
1815.	Други српски устанак под вођством Милоша Обреновића; децембра 1815. султан признаје Милоша за кнеза Србије (која је тада обухватала само Београдски пашалук)
1821.	Тудор Владимиреску предводи револуцију у Влашкој; револуција у Грчкој почиње тако што малобројна грчка војска под командом Александра Ипсилантија осваја Молдавију; после устанка на Пелопонезу долази до устанака и на околним подручјима
1822.	Грчка народна скупштина у Епидаурису проглашава Грчку републику и доноси први грчки устав
1826.	Султан Махмуд II укида јаничарски ред и тако отвара пут за реформе у Османском царству
1827.	Велика Британија, Француска и Русија отворено подржавају Грке, њихова здружена флота побеђује турско-египатску флоту код Наварина
1828–1929.	Руско-турски рат; Руси заузимају Молдавију и Влашку
1829.	Једренски мир; Србија је призната за вазалску кнежевину са Милошем Обреновићем који стиче наследно кнежевско

	достојанство; Влашка и Молдавија остају под турском влашћу, али су и под заштитом Русије
1830.	Лондонски уговор: Грчка је проглашена за независну монархију, чији су гаранти Британија, Француска и Русија Османским Хатишерифом Србија добила аутономију; Милош Обреновић признат за наследног кнеза
1831–1832.	Органски статuti, донесени у Влашкој и Молдавији под руским надзором; „конзервативна модернизација“, моћ кнезова и бојара остаје недирнута
1832.	На конференцији у Лондону одређене границе грчке државе и донесена одлука да Отон, други син Лудвига I Баварског, постане краљ Грчке с наследним достојанством Основана Народна библиотека Србије
1834.	Атина постаје главни град Грчке уместо Нафплиона
1835.	Српски устав (који је султан одобрио 1838) ограничава власт кнеза у корист изабране скупштине
1837.	У Атини основан универзитет и Археолошко друштво
1839.	Хатишериф од Гилхане; званични почетак танзимата у Османском царству
1841.	Оснивање грчке народне банке
1834–1844.	Грчка постаје уставна монархија, уводи се готово потпуно гласачко право за мушкарце
1830–1848.	Период интензивних националних покрета у Хабзбуршком царству, изражена борба да национални језици постану званични; у тим околностима се хрватски народни препород (илирски покрет) бори за хрватски језик (озваничен 1847) и аутономну Хрватску у Хабзбуршком царству, док се у Трансилванији Румуни сукобљавају са Мађарима на националној основи
1848–1849.	Револуције широм Европе, и у Хабзбуршком царству и румунским кнежевинама: револуционари постављају политичке, социјалне и националне захтеве; мађарски, хрватски, румунски и српски револуционари се сукобљавају на националној основи; Турци и Аустријанци уз помоћ Русије угушују револуције
1850.	Васељенска патријаршија у Цариграду признаје аутокефалност грчке цркве, проглашену још 1833. године
1852.	Кнез Данило I Петровић (1851–1860) проглашава Црну Гору кнежевином и започиње модернизацију
1853–1856.	1856 – Кримски рат; Русија трпи пораз од удружених снага Османског царства, Велике Британије, Француске и Сардиније; Париским мировним споразумом Молдавија, Влашка и Србија долазе под заштиту Савезника
1858.	Париска конвенција; Савезници претварају Молдавију и Влашку у две одвојене државе, али под заједничким именом „Уједињене кнежевине“
1859.	Александру Јоан Куза изабран за кнеза Молдавије и Влашке; институције двеју кнежевина постепено се обједињују све до 1862; настанак модерне румунске државе
1860.	Основан универзитет у Јашију (1864. и у Букурешту)

1861.	Основано Српско народно позориште у Новом Саду; 1868. основано Народно позориште у Београду
1862.	У Грчкој избија револуција и принц Отон I је приморан да напусти земљу
1863.	Дански принц Георг од Холштајн-Сондербург-Глуксбурга изабран за краља Грчке Ђорђа I (1863–1913); према новом уставу (1864) народ је поданик Круне и суверене државе; Велика Британија Грчкој препушта јонска острва
1866.	Александру Јоан Куза приморан да абдицира; немачки принц Карл од Хоенцолерн-Сигмарингена постаје кнез Румуније (1866–1914, краљ од 1881); уставом из 1866. успостављена уставна монархија и гарантована грађанска права и слободе, али је гласачко право ограничено имовинским цензусом
1867.	На основу споразума две стране створено Аустроугарско царство; Словенија и Буковина остају део Аустрије, а Трансилванија и Хрватска постају део мађарске краљевине; посебним споразумом (1868), Хрватска задржава извешан степен аутономије унутар Мађарске; ипак, мађарски централизам и политика асимилације изазивају велико незадовољство међу Румунима и Хрватима Повлачење Османског гарнизона из Београда и других српских градова
1866–1869, 1889.	Крићани захтевају да се поштују турске реформе, али њихов крајњи циљ је уједињење са Грчком
1869.	У Румунији основан Бугарски револуционарни комитет на челу са Љубеном Каравеловим
1870.	Турским декретом створена Бугарска егзархија; иако немају засебну државу, Бугари добијају црквену организацију која је независна од Цариградске патријаршије
1872.	Цариградска, Александријска и Антиохијска православна патријаршија огласиле да ће се сматрати за јерес свака подела црквене надлежности заснована на нацији
1875.	У БиХ устанак против Турака; почетак „источне кризе“ 1875–1878.
1876.	Турци гуше Априлски устанак у Бугарској; Србија и Црна Гора објављују рат Османском царству; Србија је поражена, док Црна Гора бележи бројне победе; због све већег међународног притиска и унутрашњих превирања, турске власти су приморане да донесу први османски устав којим се дају потпуна и једнака права свим поданицима Царства, али се Царство истовремено проглашава за „недељиву целину“
1877.	У Истанбулу основан Централни комитет за одбрану права албанског народа
1878.	Мировни уговор у Сан Стефану (3. март); после интервенције Велике Британије и Аустроугарске, Берлински конгрес завршава с новим мировним уговором (1. јул); Румунија, Србија и Црна Гора су признате за независне државе; Бугарска је подељена на вазалску кнежевину Бугарску и аутономну покрајину Источну Румелију; Румунија добија Добруцу у замену за јужну Бесарабију, коју предаје Русији; Србија и Црна Гора повећавају своје територије. Босна и Херцеговина су под управом Аустроугарске; према засебној турско-британској конвенцији Кипар долази под британску власт, али остаје под турском управом (4. јун 1878)

	<p>Султан Абдулхамид II (1876–1909) укида устав из децембра 1876, распушта скупштину и аутократски влада до 1908. године.</p> <p>Албанска лига у Призрену доноси национални програм</p>
1879.	Према уставу из Трнова Бугарска постаје уставна монархија; први кнез је Александар од Батенберга (1879–1886)
1880.	Оснива се национална банка Румуније
1881.	Тесалију и подручје Арте у Епиру Османско царство предаје Грчкој, у складу са Берлинским уговором
1885.	Источна Румелија се уједињује са Бугарском кнежевином; покушај Србије да добије неку компензацију за то пропада у српско-бугарском рату
1886.	Политичка криза у Бугарској; кнез Александар од Батенберга абдицира; Русија прекида дипломатске односе са Бугарском
1887.	У Бугарској Фердинанд од Сакс-Кобург-Готе изабран за кнеза (1887–1918)
1893.	Основана ВМРО (Внатрешна македоно-одринска револуционерна организација)
1896.	Прве међународне Олимпијске игре у Атини
1897.	Грчко-турски рат, Грчка доживљава пораз
1898.	Крит постаје вазална, делимично аутономна држава; за гувернера Крита постављен грчки принц Ђорђе
1903.	Војни пуч у Србији; убијени краљ Александар I Обреновић и краљица Драга; Петар I Карађорђевић (1903–1921) постаје краљ; српска политика добија јасне националистичке црте
	Турци гуше Илинденски устанак у Македонији
1905.	Црна Гора добила устав и постала уставна монархија
1907.	Велика сељачка buna у Румунији
1908.	Младотурска револуција у Османском царству; враћен устав из 1876. и организовани избори за скупштину; Бугарска проглашава независност; Аустроугарска анектира Босну и Херцеговину („анексиона криза“ са Србијом и Русијом)
1910.	Црна Гора проглашена за краљевину
1911–1912.	Италијанско-турски рат; Италија осваја Додеканеска острва (и Либију)
1912.	Албански устанак; оружани отпор су организовали Исмаил Кемал и Луиђ Гураки
1912–1913.	Балкански ратови; већину турских територија у Европи освајају Бугарска, Србија, Грчка и Црна Гора; Албанија проглашава независност (28. новембра 1912); територија Македоније подељена између Бугарске, Србије и Грчке; Румунија осваја северну Добруџу од Бугарске
1914.	Принц Вилхелм од Вида прихвата престо краља Албаније који су му понудиле велике силе

1914–1918.	Први светски рат; повод за избијање рата је атентат на надвојводу Франца Фердинанда у Сарајеву, који је извршио један српски националиста; у рат улазе све државе југоисточне Европе, изузев Албаније, која је окупирана; Аустроугарска, Османско царство (1914) и Бугарска (од 1915) боре се на страни Централних сила, а Србија, Црна Гора (од 1914), Румунија (од 1916) и Грчка (од 1917, упркос противљењу краља Константина) на страни Антанте
1915.	Почетак насилне депортације свих Јермена из Османског царства (април). Винсент Брис је у говору у Горњем дому Британског парламента, 6. октобра 1915. рекао да је „око 800.000“ Јермена било масакрирано током тих догађања. Од тада је питање геноцида предмет контроверзи, посебно у Турској
1917.	Српска влада и представници Југословенског одбора доносе на Крфу Декларацију о оснивању заједничке југословенске државе
1917–1918.	Док у Русији траје револуција, у Бесарабији је проглашена демократска република, а онда је у скупштини изгласано уједињење са Румунијом (27. марта 1918)
1918.	Слом Централних сила; Османско царство и Бугарска капитулирају; Аустроугарска се распада; На југу бивше Аустроугарске проглашена Држава Словенаца, Хрвата и Срба; Војводина и Срем се прикључују Србији; Велика народна скупштина (Подгоричка скупштина) гласа за „уједињење у једну државу“ са Србијом; Божићни устанак, који је подстакло свргнути краљ Никола, против одлука Подгоричке скупштине – пропада: Народно веће Државе Словенаца, Хрвата и Срба доноси одлуку о уједињењу са Србијом и формирању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца; Румуни у Буковини и Трансилванији придружују се Румунији
1919–1920.	Мировна конференција у Паризу; споразумима из Сен-Жермена (са Аустријом), Неија (са Бугарском) и Тријанона (са Мађарском) постављају се нове границе у југоисточној Европи; територију Баната међу собом деле Румунија и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца; Бугарска предаје Грчкој западну Тракију; Грчка, Румунија и Југославија, а касније и Бугарска и Турска, морале су да потпишу посебне уговоре којима се гарантују права националних мањина у оквиру њихових граница
1919.	Уз пристанак Француске, Велике Британије и САД, Грци освајају западни део Мале Азије (Смирну), постављајући тако брану италијанској експанзији у том региону; Курди и Јермени покушавају да створе властите националне државе; почетак турског народног отпора у Малој Азији, под вођством Мустафе Кемал-паше (касније назван Ататурк)
1920.	Мировни уговор из Севра; султан Мехмед VI прихвата распад Османског царства (губитак арапских земаља, Јерменије и Тракије; после пет година грчке управе у Смирни ће бити одржан референдум; могућност независности Курдистана; утицај Велике Британије, Француске и Италије у Малој Азији); турски националисти одбијају да прихвате споразум и нападају Јермене и Курде
1922.	Турска побеђује грчку војску; турске снаге преузимају контролу над Смирном/Измиром, Цариградом/Истанбулом и источном Тракијом

1923.	Мировни уговор у Лозани; присилна размена становништва Грчке и Турске Крај Османског царства и званично проглашење Републике Турске Стамбулијски и Аграрци масакрирани у Бугарској
1924.	У Грчкој укинута монархија и створена Прва грчка република
1928.	На заседању скупштине српски националистички посланик из Црне Горе убија хрватског политичког вођу Стјепана Радића
1929.	Слом берзе у Њујорку. Глобална депресија и економска криза. Балканске земље окрећу се већем државном интервенционизму
1934.	Југословенски краљ Александар Карађорђевић и француски министар спољних послова Луј Барту убијени у Марсеју. Атентат извршио припадник ВМРО, уз помоћ хрватских Усташа
1939.	Италија окупира Албанију
1939–1945.	Други светски рат; 1940. године Румунија остаје без Бесарабије и северне Буковине, које заузима Совјетски Савез, затим без јужне Добруџе, коју осваја Бугарска, и северне Трансилваније, која потпада под мађарску власт (да би 1944. опет постала део Румуније); Силе осовине 1941. године окупирају Југославију и Грчку; на територији Хрватске и Босне и Херцеговине формира се марионетска фашистичка држава под именом Независна Држава Хрватска (постоји до 1945. године); у Југославији, Грчкој и Албанији рађа се партизански покрет; Бугарска и Румунија постају савезнице Сила осовине и супротстављају се савезницима, а 1944. године окупира их Совјетски Савез; по завршетку рата, комунисти долазе на власт у Албанији, Бугарској, Румунији и Југославији, али не и у Грчкој и Турској
1943–1946.	Југославија постаје федерација шест република (Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Црна Гора, Србија и Словенија) и две аутономне покрајине (Косово и Војводина, обе у саставу Србије); према уставу из 1946. године савезно руководство има огромна овлашћења, чак и додатно ојачана кључном улогом коју има централизована Комунистичка партија Југославије (од 1952. године под именом Савез комуниста Југославије)
1946–1949.	Грађански рат у Грчкој
1950.	Неформални референдум на Кипру, на којем Грци траже уједињење с Грчком; Велика Британија на то не пристаје
1955.	Почетак оружаног сукоба са Британцима на Кипру
1958.	Тешки етнички сукоби на Кипру
1959.	Велика Британија, Грчка и Турска се договарају о стварању независне кипарске државе, у којој ће живети Грци и Турци
1960.	На Кипру створена независна држава
1963.	У Југославији донесен нови савезни устав; републике добијају нова овлашћења, а партијске структуре се одвајају од државних; релативна либерализација и јачање позиција републичких функционера омогућавају узлет национализма, нарочито на

	<p>Косову и у Хрватској („хрватско пролеће“), што је Тито угушио 1972. године</p> <p>Кипарски Турци излазе из владе због распламсавања етничких сукоба</p>
1967.	У Грчкој војна хунта
1974.	<p>У Југославији се доноси нови устав, којим југословенске републике добијају већу аутономију</p> <p>Грчки војни пуч на Кипру, чији је циљ присаједињење тог острва Грчкој; турске трупе заузимају северни део Кипра</p> <p>У Грчкој поново успостављена демократија</p>
1980.	Умире Тито, привреда пропада, а упркос ротационом систему власти савезне институције у Југославији губе на легитимитету
1981.	Грчка постаје чланица Европске заједнице
1983.	Проглашена Турска Република Северни Кипар, коју признаје само Турска, а одбацује Савет безбедности УН
1987.	У Србији Слободан Милошевић долази на власт
1989.	Пад комунизма у Источној Европи; у Бугарској Тодор Живков мирно силази с власти, док у Румунији избија револуција; успостављају се демократски вишепартијски системи и прелази се на тржишну привреду
1991–1992.	Распад Југославије и формирање независних националних држава Словеније, Хрватске (1991), а потом (1992) и Босне и Херцеговине, Бивше Југословенске Републике Македоније, Савезне Републике Југославије (Србија и Црна Гора)
1991.	<p>У Албанији уведен вишепартијски систем</p> <p>Распада се Совјетски Савез; Бесарабија постаје независна (Република Молдавија)</p>
1991–1995.	Рат између Срба и Хрвата у Хрватској, уз мешање ЈНА
1991.	Реорганизација Европске заједнице у Европску унију (споразум из Мастрихта)
1992–1995.	Рат у Босни и Херцеговини, уз учешће Југословенске народне армије, а касније и Србије
1994–1999.	У ЕУ донесена одлука о почетку преговора о придруживању посткомунистичких земаља Источне Европе
1995.	Дејтонски и Париски споразум, којим је завршен рат у Босни и Херцеговини
1996.	Споразум Румуније и Мађарске којим се побољшавају међудржавни и међуетнички односи
1998.	На Косову рат између албанске Ослободилачке војске Косова и Војске Југославије
1999.	НАТО води рат против Југославије, председник Слободан Милошевић је принуђен да Косово преда под управу Уједињених нација
2000.	Успешна револуција у Југославији против режима Слободана

	Милошевића; почиње транзиција ка демократском политичком систему
2000–2001.	Оружани сукоб између безбедносних снага БЈР Македоније и АНА (Албанска Национална Армија). Уз међународно посредовање, окончани сукоби и промењен Устав којим се обезбеђују права Албанаца и других мањина Републике Македоније
2002.	Договор Србије и Црне Горе о привременом одржању заједнице, уз могућност раздвајања после три године
2003.	Уклоњена „зелена линија“ која дели Кипар; први пут од 1974. године грчки и турски Кипрани слободно комуницирају
2004.	На Кипру се одржава референдум о Анановом плану за уједињење; турски Кипрани план прихватају, али га грчки одбацују Словенија и Кипар (односно само подручја под контролом кипарских Грка) постају чланице Европске уније
2005.	Хрватска и Турска започеле преговоре о придруживању Европској унији
2006.	Србија и Црна Гора постале независне државе Македонија постала држава-кандидат за чланство у Европској унији
2007.	Бугарска и Румунија постале чланице Европске уније
2008.	Косово прогласило независност; Народна скупштина Србије поништила одлуку о независности Скупштине Косова

